

www.ketab.ir

بررسی فقهی - حقوقی

جرم براندازی

حسین آقابابایی

شناسنامه پژوهشی اثر

عنوان طرح نامه : بررسی فقهی - حقوقی جرم براندازی
پژوهشکده : ننامه‌های اسلامی ، گروه علمی: فقه و حقوق ، محقق: حسین آقابابایی ،

ارزیابان علمی: آقایان محمدعلی حاجی‌ده‌آبادی - احمدحاجی‌ده‌آبادی

موضوع اصلی: : بررسی فقهی و حقوقی جرم براندازی

موضوع فرعی: مبارزه - بنی - جرم‌سیاسی

مدت انجام تحقیق: ۱۳۸۱/۸/۱۲ الی ۱۳۸۲/۸/۱۵

بررسی فقهی - حقوقی جرم براندازی

حسین آقابابایی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مجمع جهانی اهل بیت (ع)

طراح روی جلد: بیژن صیفوری

چاپ اول: ۱۳۸۶ شمارهگان: ۱۵۰۰ نسخه

قیمت: ۲۸۰۰ تومان

شابک: ۲ - ۶۸ - ۸۲۵۲ - ۹۶۴

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

آقابابایی، حسین

عنوان و پدیدآور: بررسی فقهی - حقوقی جرم براندازی / حسین آقابابایی

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۶.

مشخصات ظاهری: ۴۶۲ ص.

قیمت: ۲۸۰۰۰ ریال شابک: ۲-۶۸-۸۲۵۲-۹۶۴

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: واژهنامه

یادداشت: کتابخانه: ص. ۳۲۷-۳۶۲؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: خرابکاری.

موضوع: دولت سبزی - جنبه‌های حقوقی.

موضوع: خشونت سیاسی - جنبه‌های حقوقی

موضوع: خشونت سیاسی - جنبه‌های مذهبی - اسلام

موضوع: انقلاب

شلسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده بندی کنگره: ۱۲۶۸K207/IV.۲

رده بندی دبیوبی: ۳۴۵۲۰۲۳۲

شماره کتابخانه ملی: ۸۵-۵۰۰۷۶

فروشگاه و نمایشگاه دائمی: تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی،

پلاک ۲۷۱/۱ تلفن ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

فهرست

۱۳	پیشگفتار.....
۱۵	مقدمه.....
۱۵	الف. بیان موضوع و اهمیت آن.....
۱۷	ب. سابقه و ضرورت انجام تحقیق.....
۱۹	ج. اهداف و کاربردها.....
۱۹	اهداف.....
۲۰	کاربردها.....
۲۰	د. سازمان دهی تحقیق.....
۲۵	بخش نخست: مبانی جرم‌انگاری براندازی.....
۲۵	فصل نخست: واژه‌شناسی و درآمدی عمومی بر جرم‌انگاری.....
۲۶	گفتار نخست: واژه‌شناسی.....
۲۶	۱- واژگان اصلی.....
۲۶	الف. سیاست کیفری.....
۲۸	ب. براندازی.....
۳۲	ج. فلسفه سیاسی.....
۳۴	د. فقه سیاسی.....
۳۶	۲. واژگان فرعی:.....
۳۶	الف. جرم‌انگاری.....
۳۷	ب. مبانی.....

- ج. اصول ۳۸
- د. ایدئولوژی ۳۸
- گفتار دوم: درآمدی عمومی بر جرم‌انگاری ۴۰
۱. ایدئولوژی‌های مبنا و جرم‌انگاری ۴۰
- الف. لیبرالیسم ۴۰
- ب. سوسیالیسم ۴۵
- ج. ایدئولوژی دین‌محور ۴۹
- ۲ - اصول جرم‌انگاری ۵۳
- الف. اصل ضرر ۵۴
- ب. پدر سالاری حقوقی ۵۶
- ج. اصل مصلحت عمومی ۵۹
- فصل دوم: فلسفه سیاسی و جرم‌انگاری براندازی ۷۳
- گفتار نخست: تجربه‌های فلسفی غرب ۷۴
- الف. نظریه حق الهی فرمان‌روایی سیاسی ۷۴
- ب. نظریه فرودستی طبیعی ۷۷
- ج. نظریه کمال خواهانه ۸۲
- د. نظریه‌های مبتنی بر رضایت ۸۷
۱. قرارداد اجتماعی واگذاری ۸۹
۲. قرارداد اجتماعی کارگزاری ۹۳
- ه. دموکراسی‌های مدرن ۹۶
- گفتار دوم: اندیشه‌های فلسفی اسلامی ۹۹
۱. سیاست فلسفی ۱۰۰
۲. سیاست عملی ۱۰۳
- الف. مشروعیت بخشی به سلطنت اسلامی ۱۰۴
- ب. ترغیب به سرکوب مخالفان ۱۰۸
- فصل سوم: فقه سیاسی و جرم‌انگاری براندازی ۱۱۱
- گفتار نخست: زمینه‌های تفکر فقه سیاسی ۱۱۳
- الف. شأن و منزلت حاکم ۱۱۳

- ب. عدالت و امنیت ۱۱۶
- ج. جبر و اختیار ۱۱۹
- د. گفتمان تحول و انقلاب ۱۲۱
- گفتار دوم: نقش مذاهب فقهی در جرم‌انگاری براندازی ۱۲۵
- الف. نظریه مشهور اهل سنت ۱۲۵
- ب. خوارج ۱۳۱
- ج. مرجئه ۱۳۳
- د. شیعه ۱۳۵
- گفتار سوم: نقش فقیهان در تعدیل کیفر براندازی ۱۴۳
- بخش دوم: ارکان جرم براندازی ۱۵۹**
- فصل نخست: رکن قانونی ۱۶۱
- مبحث نخست: مستندات جرم‌انگاری براندازی در اسلام ۱۶۳
- گفتار نخست: براندازی در قرآن ۱۶۳
- الف. آیه بغی ۱۶۳
- ب. آیه محاربه ۱۶۷
- گفتار دوم: براندازی در سنت ۱۷۷
- مبحث دوم: مستندات جرم‌انگاری براندازی در حقوق ایران ۱۸۱
- گفتار نخست: تحولات تقنینی ۱۸۱
- الف. ایران قدیم ۱۸۱
- ب. دوران انقلاب مشروطه ۱۸۵
- ج. دوران انقلاب اسلامی ۱۸۸
- گفتار دوم: قوانین جاری ۱۹۱
- فصل دوم: رکن مادی ۱۹۳
- مبحث نخست: طبیعت جرم براندازی ۱۹۵
- گفتار نخست: سیاسی یا عمومی بودن جرم براندازی ۱۹۵
- الف. تعریف جرم سیاسی ۱۹۶

- ۲۰۴ ..... ب. براندازی و جرم سیاسی
- ۲۰۹ ..... گفتار دوم: فردی یا سازمان یافته بودن جرم براندازی
- ۲۰۹ ..... الف. مفهوم جرم سازمان یافته
- ۲۱۲ ..... ب. براندازی و جرم سازمان یافته
- ۲۱۹ ..... گفتار سوم: مدل‌های براندازی
- ۲۱۹ ..... ۱. توسل به زور و خشونت
- ۲۱۹ ..... الف. اشغال نظامی
- ۲۲۱ ..... ب. انقلاب
- ۲۲۶ ..... ج. کودتا
- ۲۲۸ ..... ۲. براندازی آرام
- ۲۲۹ ..... الف. استحاله
- ۲۳۳ ..... ب. نافرمانی مدنی
- ۲۳۷ ..... مبحث دوم: موضوع جرم
- ۲۳۹ ..... گفتار نخست: براندازی نظام
- ۲۴۳ ..... گفتار دوم: براندازی ارکان نظام
- ۲۴۹ ..... مبحث سوم: رفتار مجرمانه
- ۲۴۹ ..... ۱ - فعل مثبت
- ۲۴۹ ..... گفتار اول: قیام مسلحانه
- ۲۴۹ ..... الف. قیام مسلحانه با حمایت بیگانه
- ۲۵۱ ..... ب. قیام مسلحانه از طرف مخالفان داخلی
- ۲۵۷ ..... گفتار دوم: طرح براندازی
- ۲۶۶ ..... گفتار سوم: حمایت مالی و تسلیحاتی از طرح براندازی
- ۲۶۹ ..... گفتار چهارم: نامزد شدن در حکومت کودتا
- ۲۷۱ ..... گفتار پنجم: تشکیل یا اداره جمعیت به منظور براندازی
- ۲۷۵ ..... گفتار ششم: تحریک به براندازی
- ۲۸۲ ..... ۲. ترک فعل
- ۲۸۵ ..... مبحث چهارم: نتیجه مجرمانه

- ۲۸۹..... مبحث پنجم : شروع به جرم و تبانی برای براندازی
- ۲۸۹..... گفتار نخست: شروع به جرم
- ۲۹۰..... گفتار دوم: تبانی
- ۲۹۵..... مبحث ششم: رکن مادی بغی در اسلام
- ۲۹۵..... گفتار نخست: مفهوم بغی
- ۲۹۶..... گفتار دوم: اجزای رکن مادی
- ۲۹۶..... الف. قیام علیه حکومت اسلامی (خروج)
- ۲۹۸..... ب. وجود تأویل یا شبهه
- ۳۰۰..... ج. وجود سازمان و تشکیلات
- ۳۰۲..... د. مسلمان بودن باغیان
- ۳۰۵..... فصل سوم: رکن معنوی
- ۳۰۷..... گفتار نخست: اهمیت رکن روانی در جرم براندازی
- ۳۰۷..... الف. حفظ نظم مستقر
- ۳۰۸..... ب. حفظ آزادی‌های مدنی
- ۳۰۹..... گفتار دوم: تأثیر محارب دانستن براندازان بر رکن معنوی
- ۳۱۱..... گفتار سوم: اجزاء رکن معنوی در جرم براندازی
- ۳۱۱..... الف. سوء نیت عام
- ۳۱۱..... ب. سوء نیت خاص
- ۳۱۵..... گفتار چهارم: رکن معنوی بغی در اسلام
- بخش سوم: آیین دادرسی و پاسخ‌های نظام کیفری**
- ۳۱۷..... به جرم براندازی
- ۳۱۹..... فصل نخست: آیین دادرسی در جرم براندازی
- ۳۲۱..... مبحث نخست: مراجع کشف و تعقیب
- ۳۲۵..... مبحث دوم: دادرسی اختصاصی
- ۳۲۵..... گفتار نخست: صلاحیت برون مرزی در جرم براندازی
- ۳۲۷..... گفتار دوم: دادگاه صالح

۱. دادرسی بدوی ۳۲۷
- الف. تعیین صلاحیت بر اساس نوع مجازات ۳۲۹
- ب. تعیین صلاحیت بر اساس نوع جرم ۳۳۰
- ج. تعیین صلاحیت بر اساس شخصیت متهمین ۳۳۱
- براندازی نظامیان ۳۳۱
- براندازی روحانیان ۳۳۶
۲. مراجع عالی ۳۳۷
- مبحث سوم: تضمینات دادرسی ۳۴۱
- گفتار نخست: تأمین آزادی ۳۴۲
- گفتار دوم: حق دفاع ۳۴۸
- گفتار سوم: علنی بودن دادرسی ۳۵۳
- فصل دوم: پاسخ کیفری به جرم براندازی ۳۵۷
- مبحث نخست: مجازات براندازی در اسلام ۳۵۹
- گفتار نخست: نوع مجازات ۳۶۱
- گفتار دوم: کیفیت مجازات ۳۷۲
- مبحث دوم: مجازات براندازی در حقوق ایران ۳۷۵
- گفتار نخست: مجازات‌های اصلی ۳۷۵
- الف. قتل (اعدام) ۳۷۵
- ب. قطع عضو ۳۸۱
- ج. حبس ۳۸۲
- گفتار دوم: مجازات‌های تبعی ۳۸۸
- فصل سوم: اقدامات ارفاقی و تعدیل کننده در خصوص جرم براندازی ۳۹۳
- مبحث نخست: اقدامات ارفاقی در مرحله دادرسی ۳۹۵
- گفتار نخست: علنی بودن دادرسی ۳۹۵
- گفتار دوم: حضور هیأت منصفه ۳۹۵
- گفتار سوم: عدم استرداد ۳۹۹
- گفتار چهارم: عذرهای قانونی ۴۰۳

۴۱۱	مبحث دوم: اقدامات ارفاقی در مرحله اجرای احکام
۴۱۱	گفتار نخست: آزادی مشروط
۴۱۴	گفتار دوم: عفو
۴۱۹	گفتار سوم: سایر ارفاقات
۴۲۱	نتیجه‌گیری و پیشنهادها
۴۲۱	الف. نتیجه‌گیری
۴۲۸	ب. پیشنهادها
۴۳۱	کتابنامه
۴۳۱	کتاب‌های فارسی
۴۴۳	کتاب‌های عربی
۴۵۱	مقاله‌ها و پایان‌نامه‌ها
۴۵۴	کتاب‌های لاتین
۴۵۹	نمایه

پیشگفتار

انسان موجودی است که اعتلاء و پیشرفت خویش را در اجتماع و زندگی مسالمت‌آمیز کنار هم نوعان خویش یافته است. تشکیل حکومت و پی‌ریزی نظام سیاسی، گونه‌ای از نظام بخشی به زندگی اجتماعی بوده و حفظ حکومت یکی از دغدغه‌های بشر است. از همین‌رو جدی‌ترین دخالت دولت‌ها در حقوق، وضع قوانین و مقررات و برقراری ضمانت اجراهای مناسب برای حفظ نظم مستقر و تعیین مجازات برای کسانی است که برای براندازی حکومت‌ها تلاش کرده‌اند. تحلیل و شناخت چنین قوانین و مقرراتی دارای دو سطح است. در سطح اول باید با توجه به آموزه‌های فلسفه و فقه سیاسی، مشروعیت چنین قوانینی را شناخت و به این سؤال که حد الزام و اجبار شهروندان در اطاعت و فرمان‌روایی از حکومت چیست و میزان و نحوه مقابله در برابر حاکمان یا رویه‌های حکومتی کدام است؟

و آیا این‌که در یک جامعه سیاسی راه مسالمت‌آمیزی برای تغییر فرمان‌روایان وجود دارد و یا چنین راه حقوقی مسدود بوده و تغییر همواره با توسل به زور و خشونت و امور فراحقوقی میسر است، پاسخ داد. به هر ترتیب با پاسخ به سؤالات فوق، در سطح دوم حقوق و به خصوص حقوق جزا به رفتار مردم در برابر حکومت توجه نموده و با تعیین مرزها، اقدامات خارج از چارچوب را جرم‌انگاری و برای مرتکبین، مجازات در نظر

می‌گیرد. از جمله مهمترین عناوین مجرمانه‌ای که در همین حوزه مورد توجه قرار گرفته است جرم براندازی است. قانون مجازات اسلامی ایران در همین راستا کسانی را که علیه حکومت اسلامی قیام مسلحانه کنند، طرح براندازی حکومت اسلامی را بریزند و به این منظور سلاح و مهمات تهیه کنند. طرح کودتا علیه حکومت اسلامی داشته و یا به منظور براندازی تشکیل دسته و جمعیت بدهند، محارب و مفسد فی الارض شناخته است.

بررسی مبانی این جرم، بازشناسی آن از جرائم مشابه، یافتن جایگاه فقهی جرم، آشنایی با آیین دادرسی و تعیین دادگاه صلاحیت‌دار برای رسیدگی. از مهمترین اموری است که پژوهش در موضوع فوق را موجه می‌سازد.

گروه فقه و حقوق با اذعان به اهمیت موضوع، و با عنایت به اهداف خود آن را در دستور کار قرار داده و تحقیق درباره آن را به جناب آقای دکتر حسین آقابابایی که از تحصیل‌کردگان حوزه و دارای دکتری در حوزه حقوق جزا و جرم‌شناسی است، واگذار نمود. و اکنون آنچه پیش‌رو است حاصل کار محقق ارجمند است که توانسته است با تلاش وافر پژوهش حاضر را به سامان برساند.

گروه فقه و حقوق بر خود لازم می‌داند از زحمات ارزشمند پژوهشگر قدردانی نماید. علاوه بر این باید از زحمات ارزیابان محترم گروه، آقایان دکتر احمد حاجی‌ده‌آبادی و دکتر محمدعلی حاجی‌ده‌آبادی و همچنین از تلاش اعضای شورای علمی گروه که طی چندین جلسه طرح و نتیجه تحقیق را بررسی نموده یاد کرد و از مساعی آنان تشکر و قدردانی نمود.

گروه فقه و حقوق

پژوهشکده نظام‌های اسلامی

مقدمه

الف. بیان موضوع و اهمیت آن

از زمانی که بشر به فایده‌های زندگی جمعی آگاهی یافت، حاضر شد از قسمتی از خواسته‌ها و تمایلات شخصی خود به منظور نیل به هدف‌های بالاتر چشم‌پوشد. تشکیل حکومت و دولت، نتیجه تمایل بشر به زندگی جمعی و قاعده‌مند شدن آزادی‌ها و تمایلات و واگذاری زمام اداره جامعه به شخص یا اشخاص خاصی به عنوان حاکم و فرمان‌روا بوده است. اطاعت از حاکم یا فرمان‌روا در جهت استقرار حکومت و نظم و امنیت، به عنوان ارزش و هنجاری مهم شناخته شد و مخالفت با حکومت و نظم مستقر، فاصله گرفتن از ارزش و هنجار و در نتیجه «جرم» تلقی گردید. در میان خداپرستان دغدغه مهم این بود که؛ چگونه می‌توان میان فرمان‌های الهی و دستورات افرادی که خود را نماینده و کارگزار خداوند در زمین می‌نامیدند جمع کرد؟ کسانی که اطاعت و فرمان‌برداری از خود را اطاعت و عبادت خدا و سرپیچی از آن را جنگ با خدا می‌نامیدند.

کسانی که نماینده خداوند در زمین هستند و مشروعیت حکومت خویش را از خدا گرفته‌اند و یا آنان که با قهر و غلبه، قدرت و حکومت را به چنگ آورده‌اند و یا بر اساس خواست و اراده مردم حاکم شده‌اند، ولایت، پادشاهی و حق حکمرانی خویش را مشروع و محترم دانسته و خواستار احترام اتباع و شهروندان به حق حاکمیت و انقیاد و اطاعت از حاکم شدند و لذا عدم انقیاد و

اطاعت یا تلاش در راستای نابودی و براندازی نظم مستقر با واکنش شدید و مجازات‌های سنگین همراه شد. بدین سبب اولین دخالت دولت‌ها در حقوق، در راستای وضع مجازات‌هایی جهت مقابله با مخالفان و معارضان خویش بوده است. شواهد تاریخی نشان می‌دهد بسیاری از خشونت‌های سیاسی به جهت چالش میان حق حاکمیت حاکمان و الزامات آن و نارضایتی شدید شهروندان و اتباع از حاکم و یا مشروع نداشتن حاکم و در جهت اعمال حق حاکمیت بر سرنوشت بوده است.

به عبارت دیگر، میان مشروعیت و رضایت اتباع و شهروندان و میزان خشونت سیاسی (انقلاب، شورش و براندازی) رابطه مستقیم برقرار است. هر چه حکومت در نزد مردم مشروعیت و مقبولیت داشته باشد، وفاداری و انقیاد افزایش می‌یابد و اگر در موارد خاص و توسط گروه‌های خاصی نافرمانی صورت گیرد، به معنای عدم رضایت کلی و از دست رفتن مشروعیت عمومی نیست.

وقوع خشونت‌های سیاسی بزرگ به منظور براندازی حکومت‌های غیر مشروع، بشر را به ایجاد نظام‌های سیاسی مبتنی بر آرای عمومی و پیش‌بینی ساز و کاری آسان و بدون خشونت برای تغییر حاکمان و انتقال قدرت متقاعد کرده است. با حاکم شدن حکومت‌های ملی و تحقق مردم‌سالاری و قانونمندی شدن فرایند تغییر قدرت از طریق انتخابات و حق رأی، مخالفت سیاسی با نظم مستقر و تلاش مسالمت‌آمیز در تغییر آن، قانونی و مشروع شناخته شد و خشونت و اقدامات قهرآمیز در مقابل حکومت، نه تنها مقابله با حاکمان، بلکه مخالفت با حاکمیت ملی و دموکراسی تلقی شد. بدین ترتیب هر چند از شدت و فراوانی خشونت سیاسی و براندازی قهرآمیز کاسته شد، اما ارتکاب این عمل، کماکان جرم و با واکنش شدید کیفری همراه است.

در حقوق ایران نیز با پیروزی انقلاب اسلامی ۱۳۵۷، مردم‌سالاری دینی مورد اقبال اکثریت مردم قرار گرفت که به معنای حق حاکمیت مردم در چارچوب حکومت دینی و الزامات خاص آن است. یکی از مباحثی که با تغییر

حکومت سلطنتی دچار تحول ساختاری شد، خشونت سیاسی و قیام علیه جمهوری اسلامی است. قانون‌گذار ایران در وضع مقررات و جرایم علیه امنیت، «قیام علیه حکومت اسلامی» و «طرح براندازی حکومت اسلامی» را جرم و آن را محاربه یعنی جنگ با خدا و رسول دانست. بدین ترتیب هر گونه تغییر و تحول در حکومت و ساختار قدرت به ساز و کارهای پیش‌بینی شده در قانون اساسی محدود و اتخاذ تدابیر مغایر با آن، به منزله جنگ و مخالفت با خدا و رسول تلقی گردید.

موضوع مطالعه در این تحقیق، تحلیل سیاست کیفری ایران در مواجهه با خشونت سیاسی (براندازی)، تبیین قلمرو و دامنه جرم براندازی و بررسی پاسخ‌های حقوق ایران به این جرم است. بنابراین پرسش اصلی که این تحقیق در مقام پاسخ به آن بوده این است که:

با توجه به ساختار سیاسی حاکم در ایران، توصیف کیفری جرم براندازی چیست؟ چه رفتارهایی براندازی محسوب می‌شود؟ و سیاست کیفری ایران در مواجهه با این جرم چگونه است؟

با توجه به سؤال مذکور در صدد اثبات این فرضیه هستیم که:

در حقوق ایران، اقدامات فراقانونی و توسل به زور و خشونت به منظور براندازی حکومت، جرم محسوب می‌شود و اقدامات مسالمت‌آمیز افراد یا گروه‌ها - هر چند به قصد برهم زدن نظم مستقر انجام گیرد - تحت عنوان جرم براندازی حکومت قابل تعقیب نیست. علاوه بر این، سیاست کیفری ایران مبنی بر محاربه و مفسد فی الارض دانستن افراد یا گروه‌های برانداز و پاسخ کیفری شدید به جرم براندازی، با آموزه‌های دینی اسلام دایر بر تفکیک میان «بغی» و «محاربه» و تأکید بر ضرورت تحمل مخالفان سیاسی «باغیان» و تنظیم واکنش دفاعی به منظور دفع فتنه آنان، دچار چالش جدی است.

ب. سابقه و ضرورت انجام تحقیق

مهلک‌ترین درگیری‌های بشر در این جهان، جنگ‌های داخلی و شورش‌ها

بوده و در دوران معاصر، اقدامات خشونت‌آمیز برای برانداختن حکومت‌ها شایع‌تر از انتخابات ملی بوده است؛ از سوی دیگر، توسل به خشونت سیاسی از لحاظ نظری، تهدید کننده جدی نظام‌های سیاسی است؛ زیرا اعمال زور و الزام را که در نظریه‌های سیاسی به دولت واگذار شده، به چالش می‌کشد و از نظر کارکردی در فرایندهای عادی سیاسی اختلال وارد می‌کند، تحقیق راجع به آن از نظر کمی و ماهیت پژوهش‌ها ناموزون بوده است.

تحقیقات تاریخی قابل ملاحظه‌ای در خصوص بخش‌هایی از این موضوع در اروپا صورت گرفته که به طور خاص می‌توان به پژوهش‌های تاریخی درباره شورش‌های دهقانی قرن ۱۲ تا ۱۹ میلادی و انقلاب‌های بزرگ در انگلستان، فرانسه و روسیه اشاره کرد. مطالعات موردی نسبتاً اندکی درباره خشونت سیاسی و براندازی در جهان غیر غربی که غالباً جنبه تاریخ‌نگاری داشته، توسط مورخین صورت گرفته است.

در منابع اسلامی نیز تاریخ‌نگاران جزئیات جنگ‌های سلاطین برای تحصیل قدرت و براندازی حاکمان قبلی را شرح داده‌اند. همچنین حقوق‌دانان مسلمان بدون ورود در جزئیات مربوط به حق قیام و شورش علیه حکومت صالح یا فاجر، نوعاً به بیان احکام و نحوه مقابله با شورشیان و باغیان بسنده کرده‌اند. در حقوق ایران تألیف یا اثر مستقلی در خصوص براندازی حکومت و مسائل مربوط به آن انتشار نیافته است. در تحولات پس از انقلاب اسلامی نیز که در راستای اسلامی‌سازی قوانین کیفری، مجازات بسیاری از جرایم علیه امنیت داخلی و از جمله براندازی حکومت، محاربه و افساد فی الارض مقرر گردید، علی‌رغم اشارات کلی و گذرای مؤلفین و حقوق‌دانان، بحث مبسوط و تحقیق خاصی در این زمینه انجام نشده است. در سال‌های اخیر و به دنبال تحولات سیاسی بعد از دوم خرداد ۱۳۷۶ و شیوع بحث‌های متکثر سیاسی در مشروعیت و نقد قدرت و لزوم اصلاح در ساختار حکومت و قدرت، بعضی مقامات هرگونه بحث در مورد اصلاح ساختار حکومت و قدرت را طرح براندازی و مشمول ضمانت اجرای کیفری دانستند و با توجه به ساختار خاص

حکومت جمهوری اسلامی، طرفداران جمهوریت یا اسلامیت نظام، یکدیگر را به «استحاله نظام»، «براندازی اسلامیت» یا «براندازی جمهوریت» نظام متهم نمودند. مجموع این حوادث و مباحث، بحث مستقل و مبسوطی را در ماهیت براندازی و سیاست کیفری قانون‌گذار ایران در این خصوص می‌طلبد.

ج. اهداف و کاربردها

اهداف

هدف عمده این تحقیق، کنکاش در یکی از مهم‌ترین جرایم علیه دولت و حکومت - یعنی براندازی حکومت - است. با توجه به این که حکومت جمهوری اسلامی بر اساس آموزه‌های دین اسلام و اصول مذهب شیعه در ربع قرن اخیر، مدل و شیوه خاص حکومتی و تجربه جدیدی از حاکمیت قوانین مذهبی در قالب جمهوری و دموکراسی را مطرح کرده و به سازگاری میان آموزه‌های دینی و اقتضانات مردم‌سالاری معتقد است، میزان تحمل سیاسی و خویشتن‌داری در مقابل مخالفان سیاسی، از امور مهم و زیر بنایی در این راستا است. شرایط و بحران‌های انقلاب و نیاز به تثبیت و استقرار آن، فضای امنیتی خاصی را ایجاد کرده که عمدتاً تلاش شده این فضا و پاسخ‌های شدید کیفری، به شرع و آموزه‌های فقهی نسبت داده شود.

در فضای جدید و استقرار و تثبیت انقلاب و فروکش کردن تهدیدهای گروه‌های مسلح معارض و اجماع صاحب‌نظران و متفکرین بر کار ساز نبودن سرکوب و خشونت در دوام و استمرار حکومت و توجه به لزوم درون‌زا بودن امنیت و جلب رضایت و مشارکت شهروندان در استقرار مردم‌سالاری دینی، بازنگری و بازبینی قوانین و مقررات در برخورد با مخالفان سیاسی و تفکیک مخالفان ساختار شکن از اپوزیسیون قانونی و اصلاح‌طلب، امری اجتناب‌ناپذیر می‌نماید. خاصه این که تفسیر موسع بعضی نصوص شرعی و عدول از موارد نص و ارایه الگویی که با اصول راهنما و سنت غیر قابل انکار و رفتار حاکمان عادل اسلام متعارض است، اهمیت این بازنگری و اصلاح را دو چندان می‌کند.

کاربردها

با توجه به این که بر اساس سوابق و نصوص موجود، وجود مخالف و مجرم سیاسی در اسلام به رسمیت شناخته شده و در شرع اسلام ساز و کار خاصی برای مقابله نرم افزاری و سخت افزاری با اینان پیش بینی شده، این مطالعه می تواند در موارد ذیل مورد استفاده واقع شود:

۱. آرایه تصویر روشن تری از ایرادات اساسی قانون مجازات اسلامی به منظور انجام اصلاحات ضروری در جرایم علیه امنیت داخلی و جرم براندازی.
۲. کمک به قانون گذار در تبیین دیدگاه اسلام در خصوص جرم سیاسی و مجرمین سیاسی در راستای اهتمام بیش تر در تصویب و اجرای مقررات راجع به جرم سیاسی.
۳. تبیین تحولات راجع به جرم براندازی در کشورهای اسلامی و غربی و توجه به ساز و کارهای غیر سرکوب گر در راستای حفظ امنیت و بقای حکومت.
۴. کمک به حقوق دانان، قضات و وکلای دادگستری در راستای ایجاد دکترین و رویه قضایی پویا در بحث جرایم علیه امنیت و براندازی.

د. سازمان دهی تحقیق

این تحقیق در سه بخش تنظیم شده است. در بخش اول با عنوان «مبانی جرم انگاری براندازی» مطالب در سه فصل ارائه شده است. فصل اول به واژه شناسی و درآمدی عمومی بر جرم انگاری اختصاص یافته و ضمن آشنایی با ایدئولوژی های مبنای نظام های سیاسی، نقش آنها در میزان و کیفیت دخالت دولت در جامعه مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل دوم تحت عنوان فلسفه سیاسی و جرم انگاری براندازی، تأثیرات دیدگاه های فلسفی بر جرایم علیه حکومت و قیام و شورش علیه حاکمان تحلیل شده است. در فصل سوم با عنوان فقه سیاسی و جرم انگاری براندازی به گفتمان غالب فقهی در خصوص تعامل حکومت با شهروندان و تأثیر بعضی مذاهب و مکاتب فقهی

بر جرم‌انگاری براندازی به طور موردی اشاره شده و در نهایت نوع تعامل فقیهان با حاکمان و نقش آن‌ها در تعدیل و قانونمند شدن کیفر و مجازات براندازی بحث شده است.

بخش دوم این مطالعه به بررسی «ارکان جرم براندازی» در نظام حقوقی ایران اختصاص دارد. در فصل اول آن به مستندات شرعی و فقهی این بحث در حقوق اسلام و تحولات تاریخی و قوانین و مقررات راجع به براندازی در حقوق ایران اشاره شده است. در فصل دوم به مباحث مهمی همچون سیاسی و یا عمومی بودن جرم براندازی، عادی یا سازمان‌یافته بودن آن و مدل‌های براندازی و سایر مباحث راجع به رفتار مجرمانه در تحقق جرم براندازی در حقوق ایران پرداخته‌ایم. در فصل سوم به اهمیت رکن روانی در جرم براندازی و تأثیر محارب دانستن براندازان بر رکن معنوی جرم در حقوق ایران اشاره شده است.

بخش سوم این مطالعه به «آیین دادرسی و پاسخ‌های نظام کیفری به جرم براندازی» اختصاص دارد. در فصل اول این بخش، آیین دادرسی این جرم از جهت مراجع کشف و تعقیب و محاکم قضایی صالح مورد بحث قرار گرفته و در ضمن مبحث راجع به «تضمینات دادرسی» به مطالعه مسائل مربوط به حق دفاع و بازداشت موقت و شیوه دادرسی عادلانه در خصوص متهمین به براندازی پرداخته شده است. در فصل دوم به بررسی پاسخ‌های نظام کیفری به جرم براندازی پرداخته‌ایم. در این فصل مجازات براندازی در اسلام مورد اشاره قرار گرفت که در نتایج به دست آمده در پایان تحقیق بسیار اثرگذار بوده است. مجازات‌های اصلی و تبعی جرم براندازی در حقوق ایران از دیگر مباحث این فصل است. در فصل سوم نیز اقدامات ارفاقی و تعدیل‌کننده در خصوص جرم براندازی در نظام حقوقی ایران مطالعه و بررسی شد و با پیش‌فرض سیاسی بودن جرم براندازی، به اقدامات ارفاقی راجع به متهمین به براندازی و یا محکومین ناشی از این جرم اشاره کرده‌ایم.

در پایان این تحقیق، نتایج حاصله عرضه و پیشنهادهایی نیز ارائه شده است.